

<http://digithum.uoc.edu>

Dossier «Resistencialisme i normalització: usos del passat i discursos culturals en la Catalunya contemporània»

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan*

P. Louise Johnson

Professora titular de català i espanyol
Escola de Llengües i Cultures (Universitat de Sheffield)
p.l.johnson@sheffield.ac.uk

Data de lliurament: març de 2013

Data d'acceptació: abril de 2013

Data de publicació: maig de 2013

Resum

La trilogia de memòries de Llorenç Villalonga (1897-1980) proposada per Miquel López Crespí, narrades per l'*alter ego* de Villalonga, Salvador Orlan, planteja preguntes sobre la motivació i el lloc d'aquesta literatura pseudomemorialística, tant en el context local de Mallorca com en l'espai testimonial de manera més general. El segon dels dos volums publicats fins ara, *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan* (2012), fa servir escrits autobiogràfics i pseudobiogràfics de Villalonga per a presentar una narrativa en primera persona exculpatòria i a vegades malhumorada els defectes estilístics de la qual ja fan poc probable que el subjecte es pugui guanyar l'afecte del lector. Aquest assaig estudia per què Villalonga, mitjançant la seva pròpia tradició del desconcert, podria semblar lliurar-se a la reescriptura però no a l'empatia, i suggereix que posicionar-lo com a cap de turc o víctima que encara ha de fer la reparació per la seva lleialtat a la Guerra Civil és èticament problemàtic i pragmàticament fútil. Conclou que aquesta contribució a la cultura de la memòria històrica respon en la mateixa mesura al mercat que a l'exigència política o a la necessitat de recordar.

Paraules clau

Miquel López Crespí, Llorenç Villalonga, Salvador Orlan, Mallorca, Guerra Civil espanyola, memòria, *xuetes*

Industries of false memoirs: Representing Salvador Orlan

Abstract

Miquel López Crespí's proposed trilogy of novelized memoirs of Llorenç Villalonga (1897-1980), as narrated by Villalonga's own *alter ego*, Salvador Orlan, raises questions about the motivation for and place of such pseudo-memorialistic literature, both in the local Mallorcan context and in the testimonial space more generally. The second of two volumes so far published, *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan* (2012), draws on previous auto- and pseudo-autobiographical writing by Villalonga to present an exculpatory and at times petulant first-person narrative whose stylistic flaws alone seem unlikely to endear the subject to the reader.

* Aquest article forma part del projecte de recerca *Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: Institucionalització, representacions i identitat* (FFI2011-24751) finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

This essay explores why Villalonga, through his own tradition of mystification, might seem to lend himself to re-writing but not to empathy, and suggests that positioning him as a whipping boy/victim who has still to make reparation for his Civil War allegiance is both ethically problematic and pragmatically futile. It concludes that this contribution to the culture of historical memory responds as much to the market as it does to political exigency or a need to remember

Keywords

Miquel López Crespí, Llorenç Villalonga, Salvador Orlan, Mallorca, Spanish Civil War, memory, xuetes

I A «Memory and modernity in democratic Spain: The difficulty of coming to terms with the Spanish Civil War» (2007), Jo Labanyi fa referència a un «boom de la memòria» en la producció creativa testimonial dels anys noranta ençà. El 2008 observa que el bicentenari del començament de la Guerra de la Independència contra la invasió napoleònica esdevé el focus d'atenció renovat de les publicacions, al mateix temps que «la riuada de novel·les situades durant i després de la Guerra Civil [...] sembla que hagi disminuït» (Labanyi 2008, pàg. 119). Això «diu molt sobre la manera com la memòria s'ha convertit en una indústria que genera interès públic amb finalitats econòmiques», i Labanyi va més enllà afirmant que «el debat mediàtic prolongat [...] corre el risc d'arribar al punt de saturació» (*ibid. loc. cit.*). Tanmateix, hauríem de tenir en compte que Carmen Martín Gaité ja el 1978 es lamentava de la qualitat de «l'lista telefònica» del «llavors habitual excés de testimonis espanyols» (Lipman Brown, 1987, pàg. 163).

Cal recordar que la consciència pública no està saturada. Jacques Terrasa, per exemple, identifica una amnèsia gairebé generalitzada a Mallorca al tombant de segle, que és provocat per un clima polític inclement i l'auge del turisme (Terrasa, 2007, pàgs. 281-282). La percepció de Terrasa de l'*amnèsia* és certament qüestionable si l'entendem en termes amplis referits a la memòria popular i insular i a una producció cultural que no ha tingut una repercussió important a escala internacional o fins i tot nacional. Això planteja la qüestió de la difusió i la comercialitat de la memòria, que d'altra banda queda fora de l'abast d'aquest article.¹

L'estudi que fa Terrasa de dues de les excepcions del que com un l'oblit generalitzat –l'adaptació que fa Agustí Villaronga d'*El mar* de Blai Bonet (1958/1999) i el documental *Nosaltres els vençuts* (2003) d'Antoni Maria Thomàs i Pere Salom– amb prou feines subratlla l'aparent desconexió que hi ha entre la realitat de les experiències personals, la demanda de la veritat i la conclusió, i un boom de la memòria en la literatura, la cultura i el món acadèmic que segueix fàcilment els imperatius del mercat.

Amb aquest boom, sembla vàlid parlar d'una indústria de l'esforç, una diligència a mirar enrere, articular el patiment, recontextualitzar i donar veu a les experiències d'altres, amb les dificultats concomitants que comporta parlar per altres persones, qüestió que ve al cas en aquest article.² Una interpretació alternativa d'«indústria» tant en el context de memòria com de memorialització l'ofereix Llorenç Buades Castell, un activista mallorquí del partit polític Esquerra Alternativa i Anticapitalista de les Illes: Buades fa responsable una classe dirigent catalana deslleial de la rehabilitació del novel·lista mallorquí Llorenç Villalonga (1897-1980), que es va unir a la Falange quan va esclatar la Guerra Civil. Buades suggereix que Villalonga ha estat reciclat per a la democràcia per mitjà de la creació d'una «memòria biogràfica molt més falsa que la del Villalonga / Salvador Orlan» (Buades, sense data [a]). En unes altres paraules, hi ha una indústria de la «desmemòria», segons Buades, amb relació a les activitats de Villalonga durant la guerra. Això s'estén a les actituds i les idees del novel·lista en general, que Miquel López Crespí judica que van romandre inalterades al llarg del temps: «[N]o [...] podem trobar la més petita reflexió sobre el significat de la sagnant repressió en què va participar, malgrat ni que fos indirectament, a través dels seus articles de suport al feixisme» (López Crespí, 2012c). Per a Buades, l'apropiació que López Crespí fa de la veu de Salvador Orlan –el tema fragmentari de *Falses Memòries de Salvador Orlan* (1967) de Llorenç Villalonga– primer en la biografia novel·lada *Una arcàdia feliç* (2010) i després en *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan* (2012), és un correctiu urgent i necessari a la indústria de la desmemòria.

En el seu pròleg a *Diario de guerra* (1997) de Villalonga, José Carlos Llop suggereix que Villalonga no arriba a ser «un joseantoní a ultrança, vull dir, com Ridruejo, el bonvivent Foxá, Pemán, Sánchez-Mazas o altres de la primera fornada» (Llop 1999, pàg. 14). De fet, mentre que els observadors més imparcials podrien atribuir a Llop una certa simpatia pel novel·lista arran del «fàcil y repetido sambenito de una larga descalificación personal» (*ibid.*

1. La implicació (extrema) que la «memòria» s'ha de representar en un escenari destacat abans que sigui significativa, és molt problemàtica, i mereix una consideració a part.

2. Linda Alcoff pregunta si «la pràctica discursiva de parlar per altre [és] mai una pràctica vàlida» (1991, pàg. 6). Més aviat, aquell qui parla hauria de «intentar crear sempre que fos possible les condicions per al diàleg i la pràctica de parlar amb altres, més que no pas parlar per altres» (*ibid.*, pàg. 29).

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

pàg. 13), les seves defenses més enceses poden semblar demagògia: «[c]uando oigo o leo que Llorenç Villalonga fue falangista y anticatalanista, me pregunto cuántos años va a tardar en descubrirse que también fue Jack El Destripador» (Llop, 2010).³ El mateix *Diario de guerra* suggereix que Villalonga té una certa afinitat amb Rafael Sánchez Mazas, un dels comparativament pocs agressors nacionalistes explorats en obres de ficció⁴ en el moment (2007) en què Labanyi afirmava de la novel·la i el cinema espanyols que «no hi ha hagut fins avui cap intent de recollir testimonis de criminals –fossin nacionalistes o republicans» (Labanyi, 2007, pàg. 104). Plenament immers en aquesta mateixa «guerra civil discursiva» mallorquina (Balfour, 2008, pàg. 179), Buades defensa la revisió d'una tendència «revisionista»⁵ que encara és molt activa. Amb aquest objectiu, López Crespi és «un dels pocs que és on era, al seu lloc de la barricada, amb la ploma abans i l'ordinador ara, capaç de defensar la memòria històrica des del punt de vista dels de baix» (Buades, sense data [b]). Labanyi, per la seva part, explica com s'ha anat sentint «cada cop més incòmoda amb la quantitat d'estudis de representacions de la Guerra Civil i la repressió posterior que es dediquen a fer una anàlisi textual sense gairebé esmentar –quan s'ha fet– els debats públics que incideixen en la producció i la recepció dels textos (Labanyi, *op. cit.*, pàg. 120). Això és una manera manifesta de tirar endavant el debat sobre la memòria històrica, i en el diàleg –explícit o no– entre Llop, Buades, López Crespi i el distingit historiador Josep Massot i Muntaner, hi ha emoció, menyspreu i hostilitat, però l'anàlisi textual també hauria de tenir-hi un paper. Perquè entreteixida a *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan*, hi ha una segona memòria històrica, menys explícita però igual d'urgent, més antiga que la Guerra de la Independència: el destí dels *xuetes*⁶ mallorquins el 1691 a les mans de la Inquisició espanyola, anticipat cruelment en l'aplicació de Llop de l'ara convencional expressió *llevar el sambenito* a un autor que va fer un tractament tant dels *xuetes* com dels jueus que continua essent tremendament problemàtic. Tornarem a aquesta qüestió més endavant.

II

Les vertaderes memòries de Salvador Orlan és la segona biografia de la trilogia de Villalonga que proposa López Crespi. La primera, *Una arcàdia feliç*, no forma part d'aquesta discussió però és similar estilísticament, i la tercera encara està en preparació al moment

de la redacció d'aquest article. A *Cultura i antifranquisme* (2000), López Crespi es refereix a Villalonga com un enemic ferotge de Catalunya (López Crespi, 2000), una designació àmpliament justificada pel periodisme de Villalonga i els seus biògrafs i també diversos estudis, especialment els de Massot i Muntaner. Per què, doncs, López Crespi va decidir parlar de Salvador Orlan, més que no pas del personatge Llorenç Villalonga, especialment tenint en compte el precedent de la seva sèrie de blogs «Les falses memòries de Felipe González»⁷ Aquest sembla un simple mecanisme de distanciament o un para-xocs en el context de la violència que aviat veurem sobre Villalonga, però també és una manera d'entrar en el joc de canvis característic de l'autor en la seva literatura del jo, com estudien Patricia Alberola, Raül-David Martínez Gili i Vicent Simbor, entre altres. De manera menys generosa, el to dominant i justificador adoptat pel narrador en primera persona, i l'exposició reiterativa i sense humor afecten la llegibilitat i semblen indulgents fins al punt del voyeurisme per part de l'autor.

En el context de la pregunta de Labanyi «sobre què s'hauria de fer dels records de patiment del bàndol nacionalista» (Labanyi, *op. cit.* pàg. 111) i de les contribucions de López Crespi en aquest camp, voldria explorar l'opinió de la primera que «és només capturant les resistències a la narrativització que les representacions del passat poden transmetre una part de la càrrega emocional que aquest passat continua tenint per a les persones per a qui es tracta d'un assumpte pendent» (*ibid.*, pàg. 107). I a mesura que les accions polítiques i jurídiques per reconèixer els crims contra la humanitat en un marc espanyol comencen a tenir pes (els *xuetes* i l'Aviazione Legionaria Balears, de la qual parlarem més endavant), quines podrien ser les implicacions per a la literatura que mira d'ocupar-se de les llacunes i les «màscares» de la memòria del bàndol agressor?

Les vertaderes memòries de Salvador Orlan s'enfronta al desconcert deliberat de *Falses memòries...* (1967) de Villalonga, la qual es qualifica de «novel·la» a la portada. La il·lustració de la portada de la primera (Figura 1) entra plenament en diàleg, intencionadament o no, amb els escrits de Villalonga sobre la guerra: la figura que crida, amb la boca oberta, és treta de l'extrem dret del *Guernica* de Picasso, posicionada aquí com si reaccionés a una cortina de bombes que s'apropen i que no són presents gràficament a l'obra de Picasso. El braç amb el puny tancat en senyal de desafiament a l'extrem inferior de la il·lustració, sembla que pertanyi a una segona figura abatuda (més que no pas

3. Llop posteriorment acusa Josep Massot i Muntaner de crear una llarga corrua de deixebles anti-Villalonga (Llop, 2012). La mateixa relació literària i memorialística de Llop amb Villalonga és atractiva i complexa, però queda fora de l'àmbit d'aquest article.

4. Vegeu J. Cercas (2001).

5. Vegeu Balfour (*op. cit.*) per a una discussió d'una comprensió més operacional del terme.

6. *Xueta* és un terme que es fa servir per a referir-se a un descendent d'un jueu convers a Mallorca, i específicament als qui poden rastrejar el seu llinatge fins als «nous cristians» que van ser condemnats per la Inquisició mallorquina el 1691. Aquí l'utilitzo en aquest sentit. Tanmateix, cal tenir en compte que en textos contemporanis (per exemple, *La fe triunfante* de Francisco Garau, 1691), *xueta* feia referència despectivament als mateixos jueus conversos, i fins avui ha mantingut una càrrega negativa semblant en alguns discursos.

7. Vegeu López Crespi, 2012c.

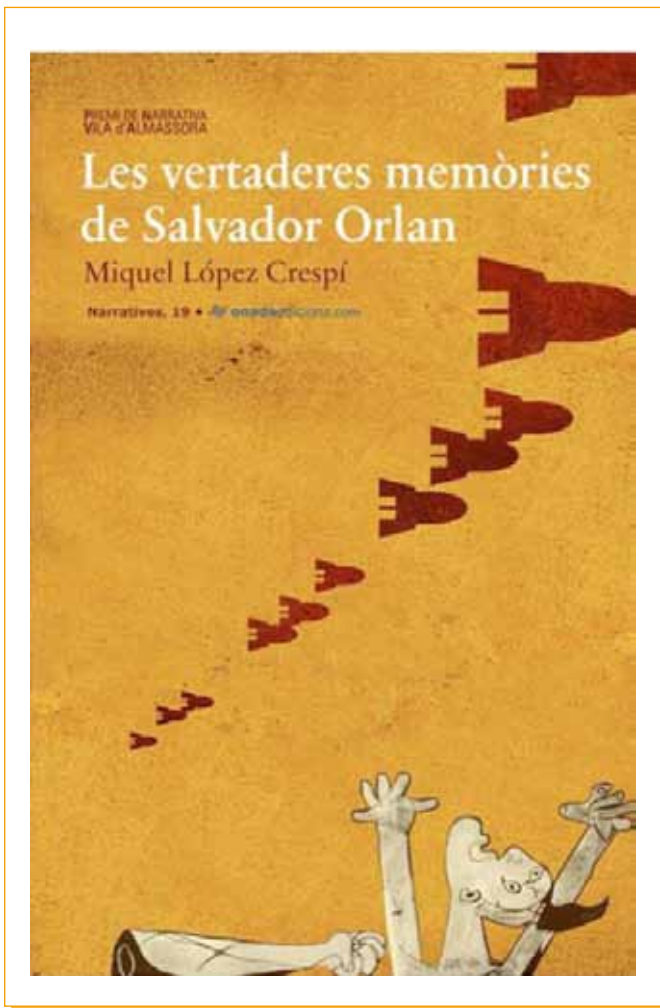

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

alçant-se, com en l'original) i ja no subjecta l'empunyadura d'una espasa trencada, sinó que fa el gest de resistència iconogràfic del puny tancat. Tot i que de la narrativa que en surt se'n pot fer una lectura en aquest sentit convencional, també té una relació amb una llacuna més important d'ambdós textos: el bombardeig italià del territori espanyol peninsular des de Mallorca.

Figura 1.

López Crespí articula el «patiment» de Villalonga com una forma de covardia engendrada per la por de represàlies per les seves emissions a Ràdio Mallorca i els seus articles de premsa propagandístics al servei de la Falange. Possiblement li donen una façana d'humanitat dos episodis en particular: en el primer, Salvador Orlan mira de defugir la petició de Serrano Suñer que li compongui un pamflet en resposta a *Les grands cimetières sous la lune* (1938) de Georges Bernanos, que representava la brutalitat franquista.

En el segon, proporcionant una mena de fil vertebrador carregat de consciència, descobrim la impotència que sentia en el cas de l'execució per afusellament el febrer del 1937 d'Emili Darder, metge, reformador civil i últim alcalde republicà de Palma (López Crespí, 2012a, pàg. 205). Però en el monòleg és difícil veure-hi proves de patiment més enllà d'un suggeriment de culpabilitat o penediment personal i, en la interpretació de López Crespí, pot arribar a fregar la irritabilitat: «Passats els anys encara m'ataquen; continua, més viva que mai, la llegenda negra en contra meva. Jo no vaig ser cap assassí» (*ibid.*, pàg. 117). En la reacció colèrica de Salvador Orlan a la relació de la Generalitat de Catalunya amb Mallorca en temps de guerra en forma d'avions enviats a bombardejar l'illa, hi trobem una ironització de la postura d'Orlan –si bé no de les atrocitats de la guerra– mitjançant les apropiacions visuals del *Guernica*. Orlan pregunta:

«Què pot saber un historiador que no hagi viscut els fets que patírem, el que significava viure sota l'amenaça constant de possibles invasions organitzades des de Barcelona, València i Menorca? I la por que sentíem quan ens comunicaren que, a mitjan agost, els rojos ja eren a Portocristo, avançant cap a Manacor? A tot això cal afegir els constants bombardejaments de l'aviació. No hi havia dia que no arribassin avions per llançar bombes damunt Palma. Malgrat que fossin bombes petites si les comparem amb les de la Segona Guerra Mundial, sentíem que podíem morir de la forma més estúpida: anant a comprar el diari al quiosc, passejant per la ciutat...» (*ibid.*, pàgs. 59-60).

A *Les vertaderes memòries*, com a *Diario de guerra*, l'amenaça de les bombes s'alterna amb la menció del finançament de Juan March de l'ajuda militar d'Itàlia, però tant Villalonga *qua* Orlan (a *Falses memòries*) com l'Orlan de López Crespí eviten qualsevol esment als bombardejos de l'Aviazione Legionaria sobre Barcelona i altres centres peninsulars des del camp d'aviació de Son Bonet a l'illa entre el 1937 i el 1939. En canvi, i potser més en línia amb el vitalisme heroic, Orlan parla repetidament i amb una estranya fascinació dels anomenats *dracs de mort* sota el comandament del feixista automenat comte Rossi (altrament conegut com a Arconovaldo Bancorsi, un «maniàc homicida» segons Preston, 2012, pàg. 216). Rossi havia intentat influenciar les forces nacionalistes –si no prendre'n el comandament– a la seva arribada d'Itàlia, i va ser responsable d'una campanya de repressió brutal a l'illa després del vol de la milícia republicana del capità Bayo el 1936 (vegeu Massot i Muntaner, 1988, capítol 2, «Assessor militar a Mallorca»). A *Falses memòries...*, els records de la guerra són breus i considerats poca cosa més que una molèstia, i l'ús remarcat en el fragment següent de l'article dialectal, l'«article salat»,⁸ assenyala (amb la seguretat de la distància temporal) una

8. Aquí «es» es contrau com a «s'» abans d'«avió».

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

certa domesticació i un menyspreu dels avions republicans (vegeu també *Diario de guerra* de Villalonga, 1997, pàg. 38):

«La temptativa d'invasió de l'illa per les forces del capità Bayo havia resultat tan contraproductiu com allò d'enviar-nos cada dia «s>avió» a bombardejar-nos. [A] l'illa – a part dels avions, o de «s>avió», que seguia molestant un poc– es podia gaudir d'una pau i una tranquil·litat paradisiàques si un s>abstria de tot» (Villalonga, 1967, pàgs. 159-160).

La mobilització del *Guernica* de Picasso al servei de la resistència tant a la «desmemòria» dins del cercle mallorquí i d'altres, i al que per a algunes persones ha estat la injustificada exculpació de Villalonga, pren intensitat amb el puny tancat i desafiador i estableix una continuïtat amb assumptes pendents actuals. (Buades fa servir la icona del braç i el puny com a *icona de web*, és a dir, la imatge de la pestanya del web de la publicació en línia *Ixent*.) En la carta a Joan Sales que serveix de pròleg de *Falses memòries*, Villalonga escriu: «fou vostè qui em suggerí la idea d'escriure aquestes confessions que, al revés de les de Rousseau, aspiren a ser tenguades per falses. En certa manera, doncs, *vostè n'és quasi tan responsable com jo*» [èmfasi meu] (*ibid.* pàg. 7). Una lectura conscient de la ironia característica de Villalonga dona a entendre una compartició de culpa en aquest fragment, una al·lusió, potser, a l'adopció de Sales de la fe catòlica i de la importància de la confessió com a sagrament. Un cop establerta una complicitat estratègica amb el seu editor, Villalonga afirma «a mi no em doldrà que em discuteu» (*ibid.*, pàg. 10) abans d'expressar gratitud a Sales per fer créixer la seva figura com a escriptor a Barcelona. En contrast amb l'aparent franquesa d'aquests sentiments, el molt més reduït Salvador Orlan de López Crespí exclama:

«M'adon que mai no podré dissimular la meua participació en els fets de la guerra. Els papers no menteixen. El que vaig escriure, el que vaig fer roman intacte, indeleble en la memòria de moltíssima gent. Ni jo mateix, amb totes les trampes d'escriptor que he emprat, no ho podré amagar. Ni cap investigador amic, d'aquells que, com pertoca, expliquen que el que fa un autor no té gens d'importància, que solament s'ha de valorar l'obra literària al marge de qualsevol plantejament ètic i polític, no ho podran dissimular. És una tasca impossible cremar els diaris on vaig col·laborar. Inútil tot el que he fet per esborrar el passat» (López Crespí, *op. cit.*, pàgs. 90-91).

La dimensió maliciosament performativa de *Les vertaderes memòries* és molt evident en aquest fragment, en una clau metaficcional. Després de la publicació de l'obra apareixen resistències molt literals, temporalment superades, a aquesta narrativització particular del passat: M.A. Antich informa al web de notícies *Última Hora* que «[a]la trilogia sólo le falta encontrar una editorial para la última novela, ya que la época falangista de Llorenç

Villalonga 'no es un tema que guste demasiado' y puede 'complicarse' encontrar una buena editorial» (Antich, 2012). López Crespí aclareix que la seva intenció no era jutjar l'escriptor, sinó «meter[se] en su piel». En el diari *El Mundo*, Laura Jurado observa que l'obra no és «un ajuste de cuentas con la Historia» (Jurado, 2012), mentre que en una entrevista amb Sebastià Bennasar per a *L'Espirall*, el suplement cultural de *Diari de Balears* (Bennasar, 2012), López Crespí admet que «de vegades ens hem quedat massa enlluernats per la història oficial que diu o apunta que el seu falangisme és ocasional i de circumstàncies i que no ens hi hem de fixar gaire». Els propòsits de l'autor semblen irreconciliables, i potser oportunistes: «meterme en su piel» implica una voluntat de cercar comprensió i empatia amb el subjecte, mentre que el descontent amb la història oficial indica clarament un desig de passar comptes o de revisar la versió rebuda d'uns fets.

III

El 5 de maig de 2011, Francesc Antich, el llavors president del govern balear, va donar la benvinguda a un grup de rabins israelians a Palma, juntament amb líders de Shavei Israel i altres organitzacions culturals jueves, per a celebrar un acte de reparació històrica als *xuetes* que van ser sentenciats a mort per la Inquisició mallorquina i van ser cremats a la foguera el 1691 (el tema de la novel·la del 1994 de Carme Riera *Dins el darrer blau*). Albert Moragues, el contacte del govern amb la delegació jueva, va explicar que tot i que el govern no havia de demanar perdó per actes dels quals no era responsable, tenia l'obligació de reparar la injustícia social que havia deixat la qüestió dels jueus convertits oblidada en un calaix (Llull, 2011); va aclarir la motivació: «Perquè no s'està parlant només de morts, sinó " de 300 anys de discriminacions»». La novel·la de Riera va crear polèmica, cosa que revelava fins a quin punt aquesta qüestió era un tabú a l'illa, mentre que el destí dels *xuetes* esdevé estretament lligat a la consciència de Salvador Orlan de la seva pròpia vulnerabilitat. A les golfes on el pare del jove Orlan el confina com a càstig hi ha penjades pintures a l'oli ennegrides, que representen processons religioses «amb penitents emmanillats i amb sambenets que eren portats al fogueró» (López Crespí, *op. cit.*, pàg. 184). Orlan espera, espantat, mentre el trop del fantasma de les golfes de la casa de la fictícia Fontnova amb la por del càstig en les golfes figurades de l'exili cultural que va experimentar al principi de la postguerra. Orlan imagina la seva pròpia execució, amb una multitud d'espectadors celebrant-ho amb ensaïmades (*ibid.*, pàg. 174), imitant els habitants de Palma, subornats pel virrei amb pa per a celebrar la crema en vida de tres *xuetes* el 1691. És molt significatiu que López Crespí dediqui una pàgina i mitja als records que Orlan té de la visita que fa al castell de Bellver abans del període de la República i la manera com l'afecten els instruments de tortura que hi ha desats: «[L]es destrals, les cadenes, els fuets, les cadires amb punxes de ferro, els estris per esquarterar» (*ibid.*,

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

pàg. 62-63). També dedica dos paràgrafs més a descriure l'efecte que provoquen les màscares de ferro amb forma de porc en els presoners: «Es podien sentir els crits espantosos que feien en ser consumits per les flames. Però mai ningú no podia veure el rostre d'algú que podia ser el pare, el germà, el veí. Qui moria cremat no tenia ulls, ni llavis, ni faccions recognoscibles. Era un monstre» (*ibid.*, p. 63). Se'ns diu que els utensilis de ferro es van enviar a Madrid abans de la guerra: «Millor que fos així. No vull imaginar què hagués pogut passar si alguns falangistes els haguessin trobat en temps de la guerra, quan el castell de Bellver era ple de presoners republicans!» (*ibid.*, *loc. cit.*). La connexió explícita que s'estableix entre dues circumstàncies diferents de repressió violenta (el 1691 i el 1936) se subratlla amb la descripció de les cerques i els interrogatoris després de la derrota republicana, la credibilitat donada a informació de segona o tercera mà (xafardereries) i proves inventades per a demostrar accions deslleials i de traïdoria, pràctiques molt semblants al *modus operandi* dels oficials de la Inquisició.

Per mitjà de l'evocació esfereïdora de la màscara de ferro, López Crespí il·lumina una història col·lectiva, però també la realitat de la persecució que va venir després per als descendents dels *xuetes* morts. Aquesta secció és cap al començament de la novel·la, abans que Orlan imagini la seva pròpia execució i abans que s'esforci a desxifrar les enfosquides representacions de processons de penitents, les «gramelletes» i els «sambenets» dels quals s'exposarien públicament al claustre de l'església de Sant Domènec, a Palma, fins ben entrat el segle XIX. Les màscares obsessionen Orlan, la caricatura d'Aina Cohen del qual a *Mort de dama* (1931)⁹ i el seu rebuig desdenyós de la narrativa del victimisme jueu/*xueta* es podrien considerar elements indicatius del discurs persecutori contra els *xuetes*.

En la reimaginació que fa López Crespí del passat de Villalonga per mitjà de l'instable «altre» ego de Salvador Orlan, la infinitat de tècniques d'emascarament de Villalonga han fracassat completament a l'hora de salvar-lo de l'examen públic i durador –per la confessió del protagonista en la diegesi, però encara més per la publicació mateixa del llibre– i d'aquesta manera el llibre s'autojustifica. Però *Les vertaderes memòries* realment s'ocupa del que Buades Castell considera el dèficit de memòria pel que fa a Villalonga obrint un espai discursiu que no sigui completament ni simplement condemnatori? Jo més aviat diria que la repetició d'aquesta narrativa bàsica de victimització podria percebre's com a parasitària de la literatura de la memòria amb la seva intenció de remodelar Orlan, ja que l'obsessió temàtica i metatextual del protagonista és improductiva i el llegat de Villalonga no canvia. Al mateix temps, la rearticulació dels mecanismes d'emascarament a *Les vertaderes memòries*, la seva destil·lació i materialització en el record de la màscara de ferro física, es pot entendre més com un requeriment (més aviat banal) de tractar qüestions de la

memòria més que no pas de permetre'n l'exclusió de les històries oficials, revisades o rehabilitades. Tanmateix, aquesta lectura sembla eclipsada per la disculpa de Francesc Antich i també per la decisió de l'Audiència Provincial de Barcelona, el 23 de gener del 2013, d'autoritzar la investigació de vint-i-un aviadors italians de les forces de l'Aviazione Legionaria que es creu que van volar des de Son Bonet per a bombardejar Barcelona el 1938.

On es podria situar la literatura de la memòria a mesura que aquests desenvolupaments petits però importants permeten que s'expliqui una altra versió de la història més inclusiva? López Crespí ens lliura una falsa disculpa narrada en la primera persona d'un personatge de ficció que representa de manera metafòrica una persona real (la qual, com a personatge literari, va crear Orlan com el seu *alter ego*). A més, una disculpa que és escrita per un autor les afiliacions polítiques del qual són diametralment oposades a les del seu personatge, és tan sospitosa èticament com problemàtica estèticament (en la seva execució). López Crespí, coherent amb els seus objectius confusos, parla per i com a Villalonga/Orlan amb autoritat poètica però no política i, dins de l'espai discursiu més gran de la Mallorca del segle XXI, situa explícitament els seus «records veritables» com un desafiament a la història rebuda –o la Història, com Jurado explica reveladorament en el seu article a *El Mundo* (Jurado, 2012). Ja sigui com un contrapunt a una indústria de rehabilitació cultural (Buades, *op. cit.*) o contribuint de manera més àmplia a la cultura de la memòria històrica, *Les vertaderes memòries* planteja qüestions sobre la motivació d'un personatge literari que està decidit a tenir l'última paraula: encara que López Crespí faci servir una figura que provoca divisions políticament perquè parli per ell, l'«efectivitat política» (el tere és d'Alcoff) no és un resultat possible. La representació de Salvador Orlan, doncs no és tant un desemascarament pervers de Llorenç Villalonga com la perpetuació d'un constructe fictici que beneficia poques persones, artísticament o d'altra manera.

Referències

- ALBEROLA ROMÀ, P. (1997). «Falses memòries de Salvador Orlan: ser i no ser Llorenç Villalonga». *L'Aiguadolç*. Núm. 23, pàg. 23-38.
- ALCOFF, L. (1991-1992). «The Problem of Speaking for Others». *Cultural Critique*. Núm. 20, pàg. 5-32.
- ANTICH, M. A. (2012, 24 de maig). «Miquel López Crespí novela la vida del 'cínico y oportunista' escritor Llorenç Villalonga». *Última Hora*. A: *Sala de premsa* [en línia]. Onada Edicions. [Data de consulta: 15 de maig de 2013]. <http://premsaonada.blogspot.com.es/2012/05/les-vertaderes-memories-de-salvador_24.html>

9. *Mort de dama* es va publicar amb el pseudònim *Dhey*.

<http://digithum.uoc.edu>

Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan

- BALFOUR, S. (2008). «The Concept of Historical Revisionism: Spain Since the 1930s». *International Journal of Iberian Studies*. Vol. 21. Núm. 3, pàg. 179-186.
<http://dx.doi.org/10.1386/ijis.21.3.179_1>
- BENNASAR, S. (2012, 6 de maig). «Llorenç Villalonga: l'avantguarda anticatalanista de Mallorca». *L'Espirall – Diari de Balears*. [entrada de blog. 8 de maig]. [Data de consulta: 15 de maig de 2013].
<<http://pobler.balearweb.net/post/109723>>
- BUADES CASTELL, L. (sense data [a]). «De Llorenç Villalonga a *Una arcadia feliç*, obra de Miquel López Crespí» [article en línia]. *Ixent*. [Data de consulta: 20 de març de 2013].
<www.nodo50.org/ixent/romania.htm>
- . (sense data [b]). «Memòria històrica de la transició» [article en línia]. *Ixent*. [Data de consulta: 20 de març de 2013].
<www.nodo50.org/ixent/agricola.htm>
- DHEY (L. Villalonga). (1931). *Mort de dama*. Palma: Gràfiques Mallorca.
- JURADO, L. (2012, 19 d'abril). «Desmitificar una persona es difícil, sea el Rey o Villalonga». *El Mundo* [entrada de blog]. 4 de maig de 2012. [Data de consulta: 15 de maig de 2013].
<<http://blocs.mesvilaweb.cat/node/view/id/221083>>
- LABANYI, J. (2007). «Memory and Modernity in Democratic Spain: The Difficulty of Coming to Terms with the Spanish Civil War». *Poetics Today*. Vol. 28. Núm. 1, pàg. 89-116.
<<http://dx.doi.org/10.1215/03335372-2006-016>>
- . (2008). «The Politics of Memory in Contemporary Spain». *Journal of Spanish Cultural Studies*. Vol. 9. Núm. 2, pàg. 119-125.
<<http://dx.doi.org/10.1080/14636200802283621>>
- LIPMAN BROWN, J. (1987). *Secrets from the Back Room: The Fiction of Carmen Martín Gaité*. Mississippi: University of Mississippi (Romance Monographs).
- LLOP, J. C. (1999). «La cámara sellada de Monsieur Villalonga». A: Villalonga, L. *Diario de guerra*. (Llop, J. C. ed.). Valencia: Pre-textos. Pàg. 9-25.
- . (2010, 7 de novembre). «Primicia: ¿fue Villalonga Jack el destripador?» [article en línia]. *Diario de Mallorca*. [Data de consulta: 20 de març de 2013].
<<http://www.diariodemallorca.es/opinion/2010/11/07/primicia-villalonga-jack-destripador/617821.html>>
- . (2012, 10 de juny). «Villalonga el terrible (y van...)» [article en línia]. *Diario de Mallorca*. [Data de consulta: 19 de març de 2013].
<<http://www.diariodemallorca.es/opinion/2012/06/10/villalonga-terrible/771831.html>>
- LLULL, M. (2011, 4 de maig). «Recordar per superar les ferides del passat» [article en línia]. *Diari de Balears*. [Data de consulta: 20 de març de 2013].
<<http://dbalears.cat/actualitat/cultura/recordar-per-superar-les-ferides-del-passat.html>>
- LÓPEZ CRESPI, M. (2000). *Cultura i antifranquisme*. Barcelona: Edicions de 1984 (Assaig 1).
- . (2012a). *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan*. Benicarló: Onada Edicions (Narratives 19).
- . (2012b, 11 d'octubre). «Llorenç Villalonga i la novel·la *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan*» [entrada de blog]. [Data de consulta: 20 de març de 2013].
<<http://blocs.mesvilaweb.cat/node/view/id/231228>>
- . (2012c, 30 d'octubre). «Cultura i país: Llorenç Villalonga i el genocidi contra el nostre poble» [entrada de blog]. [Data de consulta: 16 de maig de 2013].
<<http://pobler.balearweb.net/post/112228>>
- MASSOT I MUNTANER, J. (1988). *Vida i miracles del 'Conde Rossi'*. Mallorca, agost-desembre 1936; Málaga, gener-febreny 1937. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Serra d'Or 72).
- PRESTON, P. (2012). *The Spanish Holocaust: Inquisition and Extermination in Twentieth-Century Spain*. Nova York: Norton.
- TERRASA, J. (2007). «La guerra civil en Mallorca: ¿una amnesia nacional? Reflexiones en torno al incipit, de la película *El mar* (1999) de Agustí Villaronga». A: Berthier, N.; Seguin, J.-C. (eds). *Cine, nación y nacionalidades en España*. Madrid: Casa de Velázquez. Pàg. 279-91.
- VILLALONGA, L. (1967). *Falses memòries de Salvador Orlan*. Barcelona: Club Editor (Club dels Novel·listes 41).
- . (1997). *Diario de guerra*. (Llop, J.C., ed.). València: Pre-textos.

CITACIÓ RECOMANADA

JOHNSON, P. Louise (2013). «Indústries de memòries falses: Representant Salvador Orlan». A: Jaume SUBIRANA, Josep-Anton FERNÁNDEZ, Joan FUSTER SOBREPÈRE (coords.). «Resistencialisme i normalització: usos del passat i discursos culturals en la Catalunya contemporània» [dossier en línia]. Digithum. Núm. 15, pàg. 18-25. UOC. [Data de consulta: dd/mm/yy].

<<http://digithum.uoc.edu/ojs/index.php/digithum/article/view/n15-johnson/n15-johnson-ca>>

DOI: <<http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i15.1798>>

ISSN 1575-2275

Aquest article està subjecte a una llicència d'atribució no comercial no derivativa 3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-lo, distribuir-lo i comunicar-lo públicament sempre que en citeu l'autor, la revista electrònica i la institució que la publica (Digithum, FUOC). L'ús comercial i les obres derivades no estan permeses. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.en>

P. Louise Johnson

p.l.johnson@sheffield.ac.uk
 Professora titular de català i espanyol
 Escola de Llengües i Cultures
 Universitat de Sheffield

Louise Johnson va ser estudiant de grau i de doctorat al St. John's College, a la Universitat d'Oxford, abans d'entrar com a professora al Departament d'Estudis Hispànics a la Universitat de Sheffield el gener de 1996. És directora dels Estudis de Català al Departament i directora de Recerca de Postgrau. Imparteix classes de llengua, literatura i cultura catalana i espanyola a nivell de grau i de màster, i supervisa els estudiants de recerca en l'àrea dels estudis de catalans i hispànics.

Els seus interessos de recerca se centren en la literatura i la cultura catalanes i espanyoles contemporànies (en particular la narrativa, les qüestions de gènere i sexualitat i la cultura de l'esport). La seva recerca actual se centra específicament en la literatura contemporània i en els discursos intel·lectuals i la cultura física a l'Espanya d'abans de la Guerra Civil.

Ha publicat abastament sobre literatura catalana contemporània (Llorenç Villalonga, Manuel de Pedrolo, Guillem Viladot i Maria Aurèlia Capmany, entre altres), sobre la cultura de l'esport catalana i espanyola del segle xx, i ha editat dues col·leccions d'articles sobre la cultura catalana del segle xx. La seva monografia sobre Villalonga, *La tafanera posteritat*, va rebre el primer Premi Casa Museu Villalonga el 2001.

Universitat de Sheffield
 Jessop West
 1 Upper Hanover Street
 Sheffield
 S3 7RA
 Regne Unit

